

DR. BONDOR ANTAL–DR. KOLOSZÁR JÓZSEF

Az erdőtelepítések mérlege: tanulságok

Magyarországon az elmúlt öt évtizedben 600 ezer hektár erdőtelepítés történt. A második világháború után ezzel összehasonlítható erdőtelepítési teljesítményt a népesség számára vetítve csak Kína, Korea és Spanyolország ért el. A munka során nagyon sok elméleti és gyakorlati tudás halmozódott fel, eredményeinket elismerik Európában és a világban.

Mi az akkor, amit nem tudunk? Miért kell egy rangos rendezvényen a Magyar Tudományos Akadémián erről fórumot tartani? Miért nem tekintjük, miért nem tekinthetjük az előttünk lévő következő 50 esztendő a II. félidőnek és percnyi szusszanás után folytatjuk ott, ahol abahagytuk.

Azt gondoljuk, hogy az elismerésre méltó, nyilvánvaló eredmények mellett ebben az óriási munkában szép számmal voltak kudarcok is. Azóta gyarapodtak ismereteink, megváltozott körülményünk a világ, és sokszínű lett a megközelítés nézőpontja. A mennyiségen belül a minőséget másként értékelik a környezet- és természetvédők, másként a botanikusok, ökológusok, genetikusok, és véleményt alkotnak munkánkról a társadalom erdőért aggódó képviselői.

Ezért úgy véljük, elérkezett a pillanat, már csak a kerek évforduló okán is, hogy számvetést készítsünk, levonjuk a tanulságokat, és azok ismeretében vetítsük előre, amit a megvalósítás és a siker érdekében tenni kell. És ez nem kevés.

Azt gondoljuk, sokan vagyunk az ágazatban, akik munkahelyük, beosztásuk függvényében más-más nézőpontból levontak már tanulságokat. Amikor kapott feladatunkhoz híven ezt mi is megtesszük, tudatában vagyunk annak, hogy egyrészt teljességre nem törekedhetünk, másrészt a levont következtetéseinkkel nem vagyunk egyedül, azok nem feltétlenül teljesen újak.

Ahol munka folyik, ahol faragnak – mondja a közmondás –, ott forgács is akad. A magyar erdészeket ismerve a jó szándékot és az elhivatottságot kell feltételezni. Az más kérdés, hogy mai ismereteink alapján néhány téves elmélet elkerülhető lett volna, a szakmára nehezedező politikai és gazdasági nyomás-

ban az emberi értékek – a kiállítás mértékében – meghatározóak voltak, és figyelembe kell venni azokat a munkavégzéssel kapcsolatos társadalmi feltételeket (alacsony fizetések, labilis munkafegyelm, szakképzetlen munkaerő stb.), amelyek között erdőtelepítési munkáink készültek.

Talán nem lesz ünneprontás – hiszen a tanulságok levonásáról van szó –, ha elmondom, hogy az Országos Erdészeti Főigazgatóság felmérése szerint a 60-as években 2,4 ha munkaráfordítás eredményezett 1 ha eredményes erdőt. Ez az érték erdőtelepítések esetében 1975 körül 1,5 ha-ra csökkent, napjainkra igényes gazdálkodóknál ez az 1,1 ha-t sem éri el. Az 1958-ban kezdődő cellulóznyár-programot az erdészek indították, de éppen a mezőgazdasággal történt szoros összefonódása révén erősen politikai színezetet kapott, és sokszor – a szakmai ismeretek mellőzésével – a termelőszoftévek anyagi támogatásának eszközévé tették. Így került aztán a cellulóznyár-telepítések 30%-a határtermőhelyre, mintegy 20%-a pedig gyenge termőhelyre.

Ezzel együtt a már előző előadásokból ismert 600 ezer ha erdőtelepítés felét, 305 e ha-t 1950–65 között, tehát 15 év alatt teljesítettük.

Az a nemzedék, amely az akkori technikai színvonalon ezzel a munkával megbirkózott, már jórészt nyugdíjban van. Munkájukért azt gondoljuk, köszönet és elismerés jár.

Miért esett mégis vissza a lendület, miért csökkent a kezdeti 25 e ha/év napjainkra 5–6 e ha/évre?

Az első jelentős korlátozó tényező az 1961. évi földvédelmi törvény volt, amely rendkívül megnehezítette a művelési ág megváltoztatását, sokszor értelmetlenül, és konokul megtagadta a

mezőgazdasági rendeltetésű földek erdősisítését. Ehhez persze ismerni kell az ország akkori gazdasági helyzetét. A mezőgazdaság kollektivizálása nyomán kialakult helyzetben az addig gabonaelexportőr országból importőr ország lett, és a termőföldek védelmében látták

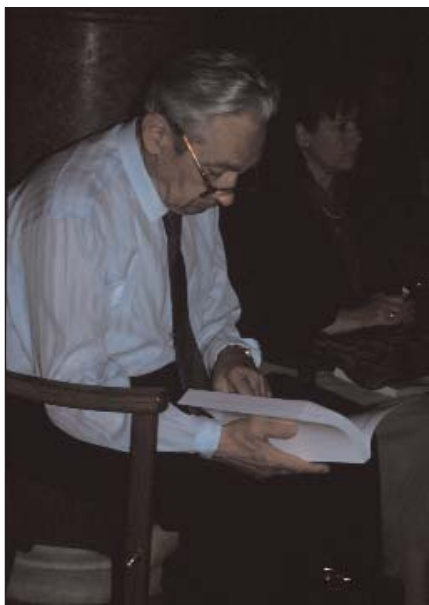

a megoldást. Később ez a helyzet megváltozott. A mezőgazdasági terméseredmények növekedésével a területek felszabadultak, a földvédelmi törvény elvesztette jelentőségét, de ekkorra már a *pénzügyi források csökkentek erősen*.

Különösen az 1965–75 közötti évtizedben volt erősen ingadozó az éves erdőtelepítési támogatás. Ennek eredményeként az előző nagyságrendi feladatokhoz kialakított szaporítóanyag-termelő bázisokon jelentős mennyiségű csemete vált elhelyezhetetlenné, feleslegessé. Az új gazdasági mechanizmus bevezetéséig ezt a klasszikus tervutasításos rendszer rendezte, utána viszont az állandóan visszatérő probléma megoldatlan maradt. A mezőgazdasági termékeknél akkoriban szokásos intervenció felvásárlási rendszert – az erdőtelepítési hitelek terhére – nem sikerült bevezetni.

Ma a legtöbb kritika az elkészült és az előző előadásban ismertetett fafajösszetételt éri.

A fenyő célprogram a Trianonban elvesztett fenyvesek területét, az ország fenyőbehozatalának óriási terheit kívánta mérsékelni. A fenyőörnk-ellátást ugyan nem tudta enyhíteni, de ökológiai

szempontból rendkívül jelentős volt ezeknek a pionír erdőknek a telepítése – különösen azokon a helyeken – ahol más fajok nem jöhetnek számításba. Sajnos a jószándékú serkentő feltételek túlhajszolták a programot, és olyan helyekre is fenýő került, amelyeket ma joggal illet a bíráló szó. Még akkor is, ha ezek az akkori viszonyok között jelentős eredményeknek számítottak.

Az ökológiai megalapozás hiányát, az ún. „dívat fajok” (akác, nemes nyárok) túlzó alkalmazását – adott helyeken, ha azokat szakmai érvek alátámasztják – el kell ismerni. Rá kell azonban mutatnunk arra, hogy az ökológiai érvek mögé bujtatott nosztalgia meg nem valósítható álmokat jelent. A Duna-Tisza közén, meszes homoktalajon, el nem érhető talajvízmélység mellett, pl. pusztai vagy a gyöngyvirágos tölgyesek rekonstrukciója csak illúzió lehet.

Tanulságok, következtetések:

– Az 50-es, 60-as évek kiemelkedő erdőtelepítése csak úgy jöhetett létre, hogy

– egyrészt a költségek majdnem számolatlanul álltak rendelkezésre, volt pénz (ennek politikai indítéka a téveszervezés korai időszakában a falusi pénztelenség enyhítése volt);

– másrészt a tervezést és kivitelezést nem állami területeken az Erdőtelepítő Állomások (ezekre ma már kevesen emlékeznek!), az állami földterületeken pedig a többé-kevésbé jól szervezett állami erdő- és mező-

gazdaságok végezték saját természetű szaporítóanyaggal, saját technikával, akkori technológiával.

– A későbbiekben a helyzet megváltozott:

– az erdőtelepítések pénzügyi támogatása évente rapszodikusán változó. Ennek hiányában nem követhető biztonságosan a szaporítóanyag mennyisége, a kivitelezéshez szükséges erő- és munkagépek beruházása stb.

Az előrelépés érdekében el kell érni, hogy a költségvetés *több évre előre garantálja a támogatások inflációáron nyosan növelt mértékét.*

– a tervezés és kivitelezés most bonyolultabb, mint a rendszerváltás előtt volt. Hasonlít a két világháború közötti időszakhoz, amikor is a pénztelenség mellett a maihoz hasonló kisbirtokrendszer volt a kerékkötője a nagyobb erdőtelepítési program kibontakozásának.

Az elaprózott birtokméretek (246 ezer erdőtulajdonos, 1,6 ha/fő erdőtulajdon) önmagukban nehezítik a nagy területű erdőtelepítést, mert

– egyrészt több tulajdonos azonos szándékára és beleegyezésére volna szükség (ez nem fog könnyen menni);

– másrészt a mezőgazdaságból élő kisbirtokosok nagy száma nem áll azon az anyagi fokon, hogy a mezőgazdasági termelés (vagy az erre kapott támogatások) éves jövedelméről át tudjon térni az erdőtelepítésekkel elérhető évtizedes szakaszosságú jövedelemszerzésre.

Ezért a birtokrendszer átalakítása, a birtok-összevonási törekvések támogatása mind a mezőgazdasági termelés, mind az ésszerű erdőtelepítések tervezése szempontjából meghatározó jelentőségű. A mezőgazdaságból élő kisbirtokosok esetében megfontolás tárgya lehet az erdőtelepítésre kerülő földterületen – megfelelő feltételek mellett – a mezőgazdasági támogatás átmeneti fenntartása is.

Az erdőtelepítési program sikeréhez három dologra mindenképp szükség van. Ahogyan a legnagyobb magyar, Széchenyi István mondaná:

- vezérlet,
- felügyelet és a
- segédkez.

A vezérlet és a felügyelet bejárattott pályán halad, a kisebb korrekciók időről időre megtehetőek. A legnagyobb szükség most a „segédkezre” van.

Az elaprózott területek tervezési és főként kivitelezési munkáinak szervezett szakszerű végrehajtása. Sokszor félünk kimondani, hogy ebben a munkában szükség van a nagyüzemek (állami erdőgazdaságok, vállalkozások stb.) integrátori szerepére. Ez nem jelent, nem jelenthet semmiféle visszaállamosítást, kizárólag a tulajdonosi-erdőgazdálkodói jogok tiszteletben tartásával polgárjogi szerződés alapján nyújtott erdőgazdálkodási szolgáltatást. Mindenütt, ahol a kölcsönös együttműködés előnyei alapján sikerült a negatív előítéletek falát lebontani, erre erőteljes igény mutatkozik. A Kiskunsági Erdészeti Rt. pl. évi 800–1000 ha erdőtelepítést végez megbízásos alapon.

Ha viszont az ágazatvezetés és a felügyelet elfogadja, hogy az erdőtelepítési program sikere érdekében az integráció sok esetben helyes és célravezető, akkor segíteni és támogatni kell ezek kialakulását és működését (ÁFA-kérdés, elszámolási rend, igazolások rendszere stb.).

Az ország jövő erdeinek teljesítőképességét (hozam-

ban és rendeltetésben), továbbá a megtermelt választékok minőségét az erdőtelepítési munkák minősége alapvetően meghatározza.

Az erdőtelepítés sikerében alapvető jelentősége van

– a termőhely biztos körvonalazásának,

– a választható fafajok spektrumszélességének,

– a termőhelyi korlátok és a tulajdonos célkitűzései kompromisszumának.

Ezekről – és sok másról – a következő előadásban lesz szó.

Vázlatosan és nagy vonalakban át-

tekintve a múlt évtizedek erdőtelepítési munkáit, amelyben az említett és meglévő hibák mellett maradandó értékek születtek, nem mulaszthatom el a köszönetet azoknak, akik ebben tervileg részt vettek. Neveket nem említhetek, félek, hogy mindenkit nem tudnék felsorolni, akik minden ismert nehézség mellett nem a politikának, hanem a magyar erdőnek voltak tántoríthatatlan elkötelezettjei. Életük, munkájuk, erkölcsi tartásuk példa lehet a stafétabotot átvevő újabb erdőtelepítési feladatokra készülő mai nemzedéknek.

sítása változatlanul nagy erővel folyik (pl. a Börzsöny tavalyelőtt megáradt partjait is „rendezgetik”, ahogy hallottam). Ugyanez a problémakör (ligetes jelleg) jelent komoly nehézséget sztyepperdeink kezelésében – erről a KNP munkatársai tudnának sokat mesélni (*Sipos Ferenc és Vajda Zoltán*).

Úgy látszik, a törvények és az erdőszeti politika csak a zárt szálerdőket ismeri, persze az ültetvényeket sem akarja elkülöníteni a természetközeliaknek tekinthető állományoktól.

Ahol azonban az erdészek (tervezők, felügyelők, erdőgazdálkodók) szemlélete felül tud emelkedni a törvények által sugallt merev sémákon (pl. „mindenütt zárt szálerdőnek kell lennie”, „minden kopár fásítandó” stb.), ott van egy kevés lehetőség arra, hogy természetközeli megoldásokat valósítsanak meg (mint ahogy erről *Csontos Péter* beszámolt).

Minden jót!

Kapás az Interneten

Most kaptam egy meghívót, akit érdekel, feltétlenül menjen el:

MTA Erdészeti Fórum 2001. Az erdőtelepítés perspektívái.

Érdekes és tanulságos lesz, akár az előzőek, csak lenne egy indiszkrét kérdésem:

Hogyan lehetséges az, hogy az egyszer már leégett „kopárfásítások” helyére értékes, védett és fokozottan védett növényfajokkal szépen induló szukcessziót teraszozással és újra feketefenyő- és erdeifenyő-telepítéssel egyszer és mindenkorra tönkre lehet tenni ma???

Ezek a kopárok: dolomit és homok alapközetűek, vagyis klasszikusan nem voltak sohasem erdők!

Mindezt helyi védettségi területen!

Aki nem hiszi, hogy van ilyen, annak diaképekkel is be tudom bizonyítani.

Mi ebben a gazdaságos (leég, nem ered meg, hó- és jégtörés, „karácsonyfának” sem kell...)???

Hol a természetvédelmi szemlélet?

Egyáltalán, mi indokolhat egy ilyen folyamatot?

Aki tudja a választ, írjon a listára.

Kedves CALTHA-sok!

A leégett területeket újra kell(!) erdősíteni, akkor is, ha meredek dolomitlejtők, mindaddig, amíg a területről le nem veszik az „erdőterület” művelési besorolást. Ezt törvény írja elő.

Az erdők, erdősített területek védelme érdekében annak idején olyan törvények születtek, amelyek egyirányúsították az erdősítés folyamatát – ha egy terület átkerül az erdő művelési ág kategóriába, akkor onnan gyakorlatilag nincs visszaút (vagy csak nagyon nehezen), az erdősített területeknek (összterületnek) növekednie kell (ma is ez az

elvárás és ez a politika – apropó, május 11-én lesz Erdészeti Fórum az MTA Dísztermében –, fókuszban „Az erdőtelepítés új perspektívái”, a meghívó hátoldalán egy kb. 30 éves árbocakác ültetvény „perspektivikusan” fényképezett sorainak képével).

Még akkor is, ha az a korábbi kopárfásítási politika egyes esetekben túlzott és ma is gazdaságtalannak, természetvédelmi szempontból pedig egyértelműen átkosnak tekinthető erdőállományokat eredményezett. („Egyes esetek”-ről beszélek, mert való igaz, hogy a kopárok jelentős részét talajvédelmi és egyéb megokolásokból valóban helyes volt fásítani – az elegendő fenyőtelepítések nem érdemlik meg az „erdősítés, erdőtelepítés” jelzőt.) Annak idején sajnos elmaradt az erdészek és a botanikusok együttműködése, abban az értelemben, hogy *Zólyomi Bálint*nak az ősi kopárok fátlan meghagyására vonatkozó intelmét/felhívását az erdészek figyelmen kívül hagyták (de figyelmen kívül hagyták annak idején az őshonos fafajokkal való elegyítésre vonatkozó véleményeket is)!

Mindezekon felül van még egy olyan rendelkezés is, hogy ha egy erdő záródása 60% alá csökken, akkor szintén neki kell esni pótlással stb., különben jön a büntetés. Ez komoly problémát jelent a ligetes erdeinknél, példa erre a puhafaliget, a kiligetesedő fűzések, pl. a gemenci térségben – törvény szerint muszáj őket felújítani, pedig az öreg fűzések számtalan természetvédelmi értéket rejtenek, ráadásul a puhafaligetek alapfeltétele a szabályozatlan vízjárás, ez a Duna (és legtöbb vizünk) esetében már régen nem áll fenn, sőt természetes vízfolyásaink csatornásítása, műtárgya-

Harasztby László, a WWF Magyarország igazgatója megkapta az Arany Bárka Rend lovagja címet. A holland Bernard herceg által 1971-ben alapított kintüntetést évről évre a természetvédelem kiemelkedő alakjai kapják meg. A korábban kitüntetettek sorában találjuk Sir David Attenborought és Gerald Durrelt is.

Örömmel értesültünk, hogy dr. Magas László vezérigazgató két kitüntetést is kapott a közelmúltban.
A Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola Karának Tanácsától
Apáczai-Emlékérem arany fokozat
Ezzel az emlékéremmel a tanítóképző főiskolán folyó erdőpedagógiai képzés és az erdei iskola program sikeres megvalósulását ismerték el.
A Magyar Millennium Emlékérem A Millenniumi Kormánybiztosi Hivatal kormánybiztosa, Nemeskürty István ezzel az emlékéremmel a millenniumi rendezvények és mindenekelőtt a millenniumi kereszték felállításának elismerését fejezte ki.